

студии на адаптирани грчки зборови и имиња. Авторите се категорично во изјавата дека етимолошкиот метод треба да се отфрли. Најкорисен е културно-археолошкиот метод со чија помош еден натпис се разгледува во неговиот историски контекст и во тесна врска со спомениците и предметите на кои е запишан.

Плочките од Пирги се најнадежни. Тие се дадени во историско-географски контекст (Италија во одреден период). Познато е дека Етрурците, писмени луѓе, живееле во Италија од 1000 — 100 год. пред н.е., држеле најплодна земја и најдобри пристаништа како и минерални блага. Рано ја адаптирале грчката азбука; има 75 натписи од VII век. Од анализата на натписите се гледа дека етрурскиот немал звучни оклузиви, *b, d, g*, вокалот *o* го заменува со *u*, измислиле буква за *f*, непозната во грчкиот, но позната во лидискиот алфабет. Интересно е дека стелата од Лемнос (Каминија) покажува голема сличност со азбуката и јазикот етрурски: и овде отсутствуют *b, d, g*, нема *z*, а вокалот *u* се заменува од *o*, наместо обратната замена во италскиот етрурски. Одамна е позната старата традиција за врските на Етрурците со Мала Азија (сп. Thuk., 4.109.4). Односите со другите медитерански народи се уште појасно документирани. Тоа го потврдува и билингвалниот натпис од Пирги (сп. и Polyb. 3.22.4—13). Броевите од 1 до 6 се различни од индоевропските. Етрурскиот може да се интерпретира само со етрурски. Латинскиот презел доста зборови од етрурскиот на пр. *laterna, taberna, histro, phersu* (=persona) 'маска', *litterae* од грч. διφθέρα и др. Од адаптираните грчки имиња, на пр. *Alexandre* од *Alexandros*, *Clumsta* од *Clytaimestra* и др. може да се суди за акцентот во етрурскиот што предизвикал многубројни редукции и синкопи на вокали.

Сите шест статии фрлаат обилна светлина врз старите медитерански писма и јазици од кои се останати писмени документи. Со исклучок на микенскиот грчки јазиците се непознати, а и документите се пишувани со непознати писма. Само етрурските натписи можат да се читаат, зашто се пишувани со грчки алфабет, но не можат да се разберат, зашто јазикот е непознат.

Книгата во целина претставува многу добар прирачник според современите научни сознанија од врвни специјалисти за одделните писма и јазици. Нивните статии објавени овде претставуваат кратки изводи од опширните студии над кои работеле подолго време. Современите научни достигнувања по оваа материја овде се изложени на класично јасен начин, а се гледа и колку голем напор е вложен и од нив самите за решавање на проблемите околу дешифрирањето на старите писма и јазици од Медитеранот. Библиотеките за антички студии (класични, археолошки и преисториски) не би требало да останат без овој драгоцен прирачник.

25. IX 1989.

П. Хр. Илиевски, Кеј „13 ноем“,
кула IV, сџ. 11, Скопје

ANTONÍN BARTONĚK, *Prehistorie a protohistorie řeckých dialektů*, Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1987, str. 182 + 26 tab., 8°.

Pred nama je knjiga Antonina Bartonjeka (u daljem tekstu A.B.), jednog od onih istraživača grčkog jezika i grčke dijalektologije, koji je svoja saznanja iz ove oblasti isključivo temeljio na brojnim lingvističkim pokazateljima koje nudi sama problematika grčkog dijalektnog kompleksa.

Premda je knjiga podeljena na osam celina, a svaka celina na više poglavlja, na kraju knjige pomeštena su tri dodatka, od kojih jedan na engleskom jeziku kao rezime. Pa ipak, utisak je da je ova knjiga i pod ovim naslovom nastala kao rezultat autorovih dugogodišnjih istraživanja u ovoj sferi, što se neposredno može videti, iz bibliografskih jedinica koje donosi sam A.B. na kraju knjige.

Zadatka kojeg se prihvatio, A.B. da nam predstavi ovako izuzetno tešku i složenu problematiku grčkog dijalektnog kompleksa valja poštovati, tim pre; ako

se zna da u ovoj oblasti i pored obimnih naučnih studija i publikacija još uvek ima nerešenih problema.

Ali, ono što proizilazi iz ove knjige posve je jasno, a to podvlači i sam A.B. na više mesta, da je svoja saznanja iz ove oblasti, uglavnom, temeljio na poznatoj E. Rischovoj bipartitnoj podeli grčkog dijalektnog kompleksa na *južnu* i *severnu* govornu skupinu. Istini za volju, A.B. pedantno će navesti skoro sve teorije, kad je u pitanju gr. dijalektni kompleks, starijeg i novijeg datuma, ali će iz već dobro poznatih razloga ostati veran E. Rischovoj tezi. Jer, kako smatra A.B., ovako postavljena E. Rischova teza, predstavlja danas preovladavajući faktor u ovoj sferi istraživanja. I ne samo to. Ona se po mnogo čemu javlja i kao začetnik prve kritike stare tradicionalne teorije, po kojoj se dugo verovalo da je grčki jezik nastao doseljavanjem grčkih (ratničkih) plemena u tri sukcesivna talasa Jonskom oko XX v.st.ere, Ahajskom oko XVI i Dorskom oko XII v.st.ere.

Međutim, do radikalnog preokreta u oblasti gr. dijalektologije, dolazi tek nakon dešifrovanja mikenskog linearnog B pisma od strane M. Ventrisa i J. Chadwicka (1953 g.) i do otkrića mikenskog grčkog dijalekta. Nepobitan je fakt, da je otkriće mikenskog grčkog počivalo na staroj tradicionalnoj teoriji. Stoga je na primer, V. Pisani (1955 g.) tražio poreklo gr. jezika i njegovih dijalekata u trima različitim i.e. govornim skupinama i to: j.žnu gr. govornu skupinu vezuje za Anatslske govore, ajolsku za trakofrigijski ili osko-umbriski, a dorsku sa ilirskom. Ovo gledište V. Pisanija nije našlo odraza među greclistima zbog ozbiljnih primedbi koje se mogu staviti kad su u pitanju ajolski i dorski govori. Međutim, ipak valja ukazati da u poslednje vreme, kod pojedinih mikenologa sve više preovladava stav o dorskoilirskoj simbiozi na što po njima ukazuju mikenski etnikoni, (cf. *A-ta-ma-ne-u* \cong *Athamaneús* \cong *Athamānes*; *U-re-u* \cong *Ylleús* i dr.).

Ali, kud i kamo radikalniji je stav J. Chadwicka kad je u pitanju gr. dijalektni kompleks. Naime, kao što je poznato, J. Chadwick je odrešito stao na mišljenu da gr. jezik per drugog milenijuma nije egzistirao na grčkom tlu već da je isti nastao doseljavanjem indoevropskih plemena (ili po njemu Protogrka) na grčko tlo. Pri tom, neizbežno sledi da su starosedeooci morali govoriti različitim jezikom od Protogrka. Drugim rečima, po ovoj tezi proizilazi da je do cepanja gr. dijalekata na već poznate gr. skupine moralo odigrati na samom grčkom tlu, a nikako izvan njega, to je jedno i drugo, jedino je na taj način moguće objasniti da su jezični tragovi starosedeooca sačuvani u skoro svim gr. govovima. Zato je na primer, J. Chadwick ne menjajući ništa u E. Rischovoj tezi mogao da smesti ajolski dijalekat na grčkom severoistoku smatrajući pri tom da je Tesalija u 3/4 drugog milenijuma igrala značajnu ulogu u formiranju mikenske civilizacije. Dakako, pri tom smatra da većina ajolskih inovacija iz klasičnog perioda ostaju razumljive samo pod pretpostavkom da su iste nastale u postmikenskom periodu.

Premda sam A.B. kaže da je se on još tokom 60-tih godina zalagao za prisustvo dorskih elemenata u mikenskom grčkom, ipak valja ukazati da će i u ovom pogledu presudnu ulogu odigrati E. Rischova i J. Chadwickova sociolingvistička teorija. Drugim rečima, po ovim teorijama zauzet je stav da neasibilirani dorski formans *-ti*, (cf. *Ka-pa-ti-ja*; *Ti-nwa-ti-ja* i dr.), kao i pojava vokala *-a* < **y* (cf. *pe-ma* : gr. *spérma*) pripadaju jeziku nižih mikenskih društvenih slojeva, po E. Rischu to je *mycénién special*, a po J. Chadwicku mikenski „*substandardni*“, koji se zbog već spomenutog odsustva u migracionim kretanjima moraju vezati za dorski dijalekat, za razliku od asibiliranog južnog formansa *-si* < **ti*, (cf. *Ka-pa-si-ja*; *Ti-nwa-si-ja-o*) i vokala *-o* < *y* (cf. *pe-mo* : gr. *spérma*), a koje i E. Risch pod nazivom *mycénién normal* i J. Chadwick pod mikenskim „*standardnim*“, vezuju za jezik dvora i aristokratije, odnosno za *južnu* (ili po drugima *istočnu*) gr. govornu skupinu.

Ali, daleko teži problem u oblasti grčke dijalektologije predstavlja tzv. pred-grčki jezični sloj ili po drugima „*pelagiskiki*“. Na osnovu ispitivanja vršenih u ovom pravcu, predpostavlja se da je pre drugog milenijuma pronikao na grčko tlo jedan stariji talas Indoevropljana, koji je u svom jeziku ostavio takvih tragova u mutaciji konsonantskog sistema, gotovo identičnog tipa kao u germanskom i donekle jermenskom jeziku. Zbog toga što prelaz *i-e* **gh* u „*pelagisko*“ *g*, (cf. *pýrgos* : ger. *Burg*) nije u skladu sa razvojem *i.-e.* **gh* u gr. *kh*, (cf. 3.1. sing. mik. *e-ke* : gr. *hekhei* od *i.-e.* **segh-*), A. B. je sklon da ovaj problem drži otvorenim, zbog toga što o ovom

pitanju, nema potpune saglasnosti, niti među gracistima, niti među indoevropelistima.

Zato je A.B. rekonstruisao jednu vremensku šemu razvoja gr. jezika, od dolaska prvih Protogrika na grčko tlo (nešto prije drugog milenijuma) do razdoblja prvih pisanih tekstova alfabetom (kraj VIII v.st.ere.). Ovakvo zamišljena vremenska osa razvoja gr. jezika i gr. dijalekata započinje od kraja abecedara fazama Z, Y, X i pri tom je svaka faza podjeljena na još po dve podskupine Z (Z_2, Z_1), Y (Y_2, Y_1), X (X_2, X_1).

Tako na primer, period Z ili po A.B. „predalfabetiski“ grčki obuhvata razdoblje posle pada mikenskih centara ili još „tamni period“ (XII v.st.e.) i prostire se do prvih grčkih dokumenata pisanih alfabetom (kraj VIII v.st.ere.). Celokupna analiza ovog perioda Z sa svojim podskupinama Z_2 i Z_1 temelji se na dijhrono-sinhronoj analizi grčkog dugovokalskog sistema. U domenu perioda Z_2 (X—VIII v.st.ere) koji je usledio na kraju postmikenskog razdoblja, po mišljenju A.B. dolazi do razvrstavanja gr. dijalekata na već poznate četiri skupine: 1.) Arkado-kiparsku sa pamfiliskim; 2.) jonsko-atičku sa eubojskim; 3.) ajolsku sa tesalskim i bojotskim i 4.) dorski sa svojim severnim i južnim govorima. Premda se pojedini gr. dijalekti razvijaju u relativno izolovanosti od grčkog prostora, kao kiparski i pamfiliski, ipak valja ukazati da dolazi i do bliskih kontakata između geografski udaljenih dijalekata većinom genetičke sličnosti. Osnovno obeležje perioda Z_2 , dakako, čini jonsko-atička vokalska promena $a > ae > \bar{e}$, (cf. *stala > stālē*) za koju A.B. drži da je mlađja od I-og naknadnog duženja **stalna > stālā*, a starija od II-og naknadnog duženja tipa **pansa > pasa*. Na osnovu ovog kriterija A.B. smatra da se postmikenski period Z_2 može odvojiti od mlađjeg Z_1 (XII—X v.st.ere). Tako Z_1 kako smatra A.B. karakterističan je po velikim promenama koje su usledile nakon pada mikenskih centara, pri tom, predpostavlja se da je u još nediferencirani mikenski svet pronikla jedna velika govorna skupina koja je prouzrokovala da dodju do izražaja velike razlike, u gotovo, svim gr. dijalektima. A te razlike ogledaju se u disimilaciji aspirata, (**tithēmi > gr. tithēmi*), i u isčezavanju labiovelara. U ovom razdoblju kako smatra A.B. dolazi do pojave novih dugih vokala \bar{e} i \bar{o} , (cf. **ēsni > ēni*; **bolsa > bōla*) u severno-dorskom i jonsko-atičkom arcafu, nasuprot primarnih vokala \bar{e} i \bar{o} u *ethēke* i *edōke*. Time je određen terminus *ante quem* I-og naknadnog duženja, a ovaj argumentat A.B. smatra ključnim za prisustvo dorskog stanovništva na Peloponezu pokraj već spomenutog neasibiliranog formansa *-ti*, (cf. *didonti*).

Za razliku od perioda Z koji je bez pisanih dokumenata, njemu predhodi faza Y u kojoj se susrećemo sa pisanim tekstovima na linearnom B pismu.

Nastanak linearnog B pisma, u glavnom, vezuje se za dolazak Grka na Krit u drugoj polovini XV v.st.ere. Pri tom, isto tako pretpostavlja se da su Grci za svoje potrebe preuzeli pojedine silabograme iz linearnog A pisma, također, fonetskog tipa, koje je bilo u upotrebi na Kritu od XVIII—XV v.st.ere. Zato A.B. smatra, da pre XIV v.st.ere nemamo tekstova pisanih linearnim B pismom. Drugim rečima period Y obuhvata vremenski raspon od 1450—1200 g.st.ere. i njegov A.B. naziva, mikenskim grčkim. U ovom vremenskom razdoblju po mišljenju A.B. susrećemo se sa jednim gr. jezikom od Krita i Peloponeza do Bojotije. Ali, za razliku od nekih mikenologa A.B. je mišljenja, da su mikenski tekstovi pisani linearnim B pismom pre proizvod jedne duge pismene tradicije koja se odvijala na ovim prostorima, nego rezultat vladajuće klase pojedinih mikenskih centara. U prilog tome navodi i tezu da je mikenski grčki kao živi jezik nužno morao trpeti izvesne jezične promene, a te promene kako smatra, ogledaju se u izvesnim ortografskim odstupanjima. Tako na primer period Y_2 (1350—1200 g.st.ere) obuhvata tekstove linearnog B pisma. U ovom razdoblju i pored lingvističkih teškoća, A.B. smatra da se može govoriti o ‘mikenskom kojné’ dijalektu, ali ne u onom smislu u kojem je svojevremeno zastupao tu tezu V. Georgiev, da je mikenski grčki, (u stvari, jedan kojné dijalekt nastao u simbiozi arkado-kiparskog, jon.-atičkog i ajolskog), već da je reč o tzv. interdijalektu mikenskih centara. Upravo zbog toga, A.B. smatra, da se ispod površine ‘mikenskog kojné’ dijalekta naslućuju određena ortografska kolebanja (cf. *jo-/o-*; *jo-do-so-si = jō dōsonsi*, *o-wi-de = (h)ō wide* potom, a_2 (*ha*)/ a , (cf. *pa-we-a_2*: *pa-we-a = pharweha*: gr. *phāros*). Dakako, u ovom razdoblju spada i eliminacija

l—/h- < */—/s-, (cf. *i-je-ro* : gr. *hieros*) kao i prelaz i-e. *j- > dz, (cf. *ze-u-ke-u-si*=*dzeugeus/si* : gr. *zeugos*)

Period Y₂ obuhvata nastanak mikenskog linearnog B pisma, a to je druga polovina XV v.st.ere. Pozivajući se na M. Lejeuna (BSL, 71,1) i na njegovu klasifikaciju, A.B. ovaj period naziva još i protomikenskim ili proto-linearnim B razdobljem. Pri tom, na osnovama M. Lejeunove klasifikacije, smatra da je u ovom razdoblju već bio izvršen prelaz grupe *pj u pt, o čemu svedoči pojava mikenskog silabograma *pte*, (cf. mik. *pte* za gr. *pte-no* i za gr. *phthe*; *pte-no*=*pternō* (dual) od gr. *ptérno*; *dī-pte-ra* = *diphthera* : gr. *diphthera*) i dr. Istini za volju, u poslednje vreme, susrećemo se i sa jednom drugom tezom, koja prelaz grupe *pj u pt pripisuje tzv. minojском uticaju ili nasledju.

Period pojave mikenskog linearnog B pisma (ca 1450 g. st. ere), kako smatra A.B. predstavlja približnu granicu između mikenskih faza Y i X.

Stoga period X ili još pre-linearno B razdoblje obuhvata dolazak Protogrka na grčko tlo (drugi milenijum) i prostira se do prvih pisanih dokumenata linearnim B pismom (sredina XV v.st.ere). Premda je u ovom periodu teško odrediti što objektivniji lingvistički kriterijum, A.B. za tu svrhu uvodi jednu pomoćnu funkciju, a to je, da je već u ovom periodu na pojedinim segmentima bila izvršena promena s u h. Zbog toga on smatra, a na osnovu samo ovog kriterija da se pre-linearni B period X može podeliti u dve faze X₂ i X₁.

Drugim rečima, na vremenskoj osi poznog pre-linearnog B perioda, X₂, po mišljenju A.B., moraju biti završeni procesi asibilicije tipa: *totjos > *totsos > tos/sos i *didonti > *didontsi > didonsi, to je jedno i drugo, u ovom razdoblju susrećemo se sa dva tipa grčkih pozajmljenica i to: Jedne koje čuvaju sigmu u skoro svim pozicijama, (cf. *a-sa-mi-to* : gr. *asamínthos* ; *ku-ru-so* : gr. *khrysos* ; *sa-sa-ma* : dor. *sasamon*) i druge kod kojih je s > h < Ø, (cf. gr. *a-pion* < **a-pison* : lat. *pirum* (r < s); gr. *Ligyēs* < **Liguses* : lat. *Ligures* (r < s)). Ktome još, valja dodati da u ovom periodu na osnovu analognih pojava dolazi do restitucije intervokalne sigme u nekim specifičnim morfološkim kategorijama, (cf. dat. pl. *ti-ri-si* : gr. *trisi*; fut. *do-so-si* : gr. *dōsonsi*; aor. *e-re-u-te-ro-se* : gr. *eleutherōse* i dr.). Isto tako po mišljenju A.B. u ovom periodu spadaju i rane faze širokog palatalizacionog kompleksa kada su u pitanju grčke palatalne skupine *j-; *dj-; *gj-; *kj-, (cf. i.-e. **teug-*: mik. *ze-u-ke-u-si*; i.-e. **pedia* : mik, *pe-za*; i.-e. **megi-* : mik. *me-zo* ; i.-e. **k'ia-* : mik. mik *za-we-te* i dr.), o čijim pojedinostima već duže vremena se među mikenolozima vodi obimna rasprava. A to je zbog toga, što jedan broj mikenologa, među koje spada i A.B., zastupa teze da su grčke palatalne skupine već u mikenskom dostigle stepen razvoja poznih grčkih (palatalnih) afrikata dz, ts. Protivno ovom shvatanju, druga grupa mikenologa smatra, da su spomenuti grčki palatali čuvali svoju palatalnu prirodu umekšanih guturala *kt=k'* i *gt=g'* i u mikenskoj epohi, o čemu najbolje svedoči pojava alternacije mikenskih silabograma *ke* i *ze* kod jednog broja mikenskih reči (cf. *kelze-i-ja-ka-ra-na*; *a-no-ke-ze-we*; *o-ke/ze-to*).

Najstarijim pre-linearnim periodom čini faza X₁ u kome se susrećemo sa takvim glasovnim pojavama koje jesu starijeg datuma od prelaza s u h.

Na prvom mestu, svakako spada vokalizacija sonanata *m* i *n*, (cf. **smjteros* > **sateros* : mik. *ha-te-ro* : dor. *háteros*), zatim, promeni s > h, predstoji s jedne strane, Zakon Kiparskog o grčkoj metatezi, (cf. 2.1.sing. **pheresi* > *phereis*), kao i činjenica da je ovaj Zakon mlađji od vokalizacije sonanata, (cf. **kḗti* > **kati* > gr. *kai*), a svakako stariji od procesa asibilicije *-ti > *tsi > si, (cf. 3.1.sing. **phereti* > **phereit* < gr. *pherei*). Također, prije promene s > h, po mišljenju A.B., spada i pojava protetičkih vokala ispred likvida i drugih konsonanata usled gubitka laringala.

Ali, bez svake sumnje stoji činjenica, da svim gore navedenim promenama predhodi prelaz zvučnih i.-e. aspirata, (**bh*, **dh*, **gh*, **g^hh*) u gr. bezvučne, (*ph*, *th*, *kh*, *l^hh*), a ovaj fakt, kako smatra A.B., ukazuje neposredno da je početna faza asibilicije **totjos* tekla istovremeno sa asibilacijom **methjos* (< i.-e. **medhjos*, cf. lat. *medius*).

U celini gledano ova knjiga Antonina Bartoneka pretstavlja dragoceno štivo u oblasti izučavanja gr. jezika i grčke dijalektologije. Istini za volju, neki od navedenih glasovnih procesa odavno su poznati u nauci, dok su drugi, kao što smo mogli videti, na osnovu najnovijih lingvističkih istraživanja pomereni i u predmigracioni period. Ali, konačna rešenja i za jedne i za druge, s pravom autor prepušta opštim indoevropskim studijama i tu nema nikakva spora.

Novembar 1989.

M. M. Todorović,
Skopje,

LOUIS ROBERT, *Documents d'Asie Mineure* / Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 239 bis/, Athènes—Paris 1987, 568 pp. in 4°.

Ovom posthumnom izdanju dela znamenitog heleniste obradovaće se svi njegovi poštovaoci. Knjiga predstavlja zbornik tridesetipet članaka koje je L. Robert objavio u poslednjim godinama svog života između 1977. i 1985. godine, u časopisu *Bulletin de correspondance hellénique*. Kako u Predgovoru sa zahvalnošću napominje Jeanne Robert, životna saputnica i neumorna saradnica velikog naučnika, predlog da se ovi članci preštampaju kao posebna knjiga potekao je od Olivier Picard-a, direktora Francuske škole u Atini. Evocirajući način rada svoga supruga, Jeanne Robert govori o njegovoj stalnoj brizi da se gotovi radovi što pre objave, o teškoćama na koje je nailazio kod plasiranja svojih dela, o predusretljivosti pojedinih izdavačkih kuća, o radosti koju su mu pričinjavali tek prispele separati novih izdanja, o brojnim dosiejima sa sakupljenom, manje ili više obradjenom gradjom koji su ostali posle njega.

„Maloazijski dokumenti“ zaokrugljuju na neki način ogromni opus L. Robert-a, posvećen najvećim delom istraživanjima Male Azije. U istoj seriji objavljeno je 1980. godine isto tako monumentalno delo „*A travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie*“, koje sa novom knjigom čini takoreći jednu celinu¹. Mala Azija privlačila je L. Robert-a od prvog dana njegova bavljenja naukom pa do kraja života, više nego ostali delovi grčkog sveta. I to ne toliko egejska obala Male Azije načičkana grčkim kolonijama, koliko unutrašnjost, „l'Asie Mineure profonde“, kako je sam govorio², stare zemlje Mizija, Bitinija, Frigija, Lidija, Karija, Likija, Pisidija — svaka sa svojom specifičnom prirodom i svojim autohtonim stanovništvom, izložene vekovnim kulturnim uticajima Prednjeg Istoka (Persije) i Grčke. Ove su zemlje sačuvala tragove svoje daleke prošlosti i njihovo tlo nas iz dana u dan širokogrudno obasipa novom epigrafskom, numizmatičkom i arheološkom gradjom. Upravo to obilje materijala bilo je izazov za neobičnu radnu i stvaralačku sposobnost L. Robert-a. U svom šest decenija dugom nauničkom veku, on je uporno i, reklo bi se, sa zanosom proučavao svaki trag antičkog života u Maloj Aziji na koji je nailazio bilo čitanjem literature bilo neposrednim istraživanjem na terenu, vraćao se po nekoliko puta na iste probleme, osvetljavajući ih potpunije uz pomoć nove gradje ili bolje interpretacije. Za njega nije bilo „sitnih“ pitanja. Svaki je delić važan, jer se celina može pravilno rekonstruisati samo ako se shvati i stavi na pravo mesto svaki podatak koji ima neke veze s njom.

„Contempler, analyser et photographier les paysages est une part importante de l'histoire et de l'épigraphie“, zapisao je L. Robert na jednom mestu (str. 147). Sve se odigrava u odredjenoj geopolitičkoj sredini pa je i za razumevanje pojedinih istorijskih izvora neophodno poznavanje te sredine, njenog izgleda, njenih planina i šuma, reka i jezera, njenih prirodnih bogatstava. Izolovan, izvan istorijskog vremena i geografske sredine u kojoj je nastao, epigrafski spomenik ostaje nedovoljno razumljiv i štur. Robert-ovo poznavanje maloazijskih zemalja zasniiva se dobrim delom

¹. Izdavač je oba dela stavio pod isti broj serije: fasc. 239 i 239 bis.

². Vidi Predgovor knjizi „*A travers l'Asie Mineure*“, str. 4.